

tését. Furcsa és groteszk lenne, ha éppen most szakadna meg egy több mint 120 esztendőös hagyományra visszatekintő és a mai mindennapi információhoz is alapvetően szükséges bibliográfiai sorozat.

KÓKAY GYÖRGY

Ojtozi Eszter: A Debreceni Egyetemi Könyvtár 1601–1650 közötti külföldi nyomtatványai és possessoraik. Die ausländischen Drucke und ihre Possessoren in der Universitätsbibliothek zu Debrecen zwischen 1601–1650. Bp. 1996. 245. l., 22 t. (Régi tiszántúli könyvtárak 8. Alte Bibliotheken der Region jenseits der Theiss (Ostungarn) 8.)

E kötetel vált teljessé a Debreceni Egyetemi Könyvtár régi könyvállományának művelődéstörténeti szempontból is értékes adatokat feltáró és jelentős tudományos kutatási eredményként értékelendő publikálása. Ojtozi Eszter évtizedek óta tervszerűen – korszakokonként – dolgozta fel a Könyvtár legrégebb kiadványait. 1989-ben jelent meg az itt őrzött 16. századi külföldi könyvek katalógusa (*A Debreceni Egyetemi Könyvtár XVI. századi külföldi könyveinek katalógusa. Die ausländischen Frühdrucke und ihre Possessoren in der Universitätsbibliothek zu Debrecen.* Debrecen, 1989. 234 l.). Ezt követte 1994-ben egy újabb kötet (*A Debreceni Egyetemi Könyvtár 1651–1699 közötti külföldi könyvei és possessoraik. Die ausländischen Bücher und ihre Possessoren in der Universitätsbibliothek zu Debrecen zwischen 1651–1699.* Bp. 1994. 277 l., 27 tábla). Ez utóbbi ismertetésekor jeleztük (MKsz 1995. 4. sz. 465.), hogy érdeklődéssel várjuk az 1601–1650 közötti, azonos jellegű könyvek – tudomásunk szerint ugyancsak feldolgozott katalógusának a megjelenését. Ojtozi Eszter szakszerű és fáradhatatlan munkájának köszönhetően immár ez az anyag is publikálásra került: nemcsak a helyszínen, hanem bárhol pontos áttekintést nyerhetünk tehát nevezett

Könyvtár már koruk miatt is különlegesen értékes könyveiről.

Az ismertető kötet bevezetőjében a szerző a tőle megszokott sommázó stílusban tájékoztat a katalógussal kapcsolatos legfontosabb tudnivalókról. Mint követendő példa érdemel említést, hogy minden fejezetcím és információ magyar és német nyelven jelent meg. A katalógus szerzői betűrendben, 404 kiadványról ad sokoldalú tájékoztatást. Az egyes bibliográfiai leírások után következnek a további adatok: a jelzet, a szakirodalmi utalás, továbbá az egykori possessorokra, dedikációkra, érdekesebb bejegyzésekre, tulajdonjegyekre (ex librisekre, supralibrosokra) vonatkozó közlések.

A tételeírásokban feltárt adatokról mutatók sora nyújt áttekintést. Nem egy közülük mintaként szolgálhat a régi nyomtatványok elemző leírásához. A névmutató a közreműködőkről, társszerzőkről és a címekben szereplő személyekről ad áttekintést. Ezt követi a nyomdahelemek, majd külön fejezetben a nyomdászok betűrendes mutatója, továbbá az állomány időrendi, nyelvi és jelzetek szerinti mutatója. A példányleírások adatait foglalja rendszerbe a possessorok stb., valamint a hosszabb bejegyzések nem hagyományos, de hasznos segédletnek tekinthető mutatója.

Érdekes megállapításokra vezet mind az állomány, mind az egyes mutatók tanulmányozása. Meglehetősen kevés a klasszikus auktorok e korszakban kiadott munkája: Cicero, Herodotos, Tacitus, Vergilius 1-1 művel szerepel. Kivétel Ovidius, akinek 2 műve 4 kiadásban található az állományban. A későbbi auktorok közül Iustus Lipsiustól 5, Erasmustól 4, Macchiavellitől 2 mű 4 kiadása, Faustus Socinustól 2 mű, míg Kálvintól mindössze 1 munka került e korszakból a Könyvtárba. Szép számmal szerepelnek viszont a bibliai, valamint a bibliai konkordancia-kiadások; a tridentini zsinatról 6 kiadás tájékoztat. Meglepő, de a Könyvtár története alapján érthető a meglehetősen sok katolikus és ezen belül is a számos jezsuita szerző művének meglete éppen Debrecen rangos könyvtárában.

Érdeme a katalógusnak, hogy címléírásai gyakran felhívják a figyelmet a ritka, illetve a tartalmilag értékes nyomtatványokra s olykor azok keletkezési körülményeire (l. a 128., 380. tételt). Ez utóbbiak közül itt részletesebben csak a 225. tételre utalunk, amely Melchior Khlesl bécsi püspök negatív válaszát közli Mátyás főhercegnek arra a vezető teológusokhoz intézett 1608. évi kérdésére, hogy célszerű-e Magyarországon a protestánsoknak vallászatbiztonságot biztosítani. Ezt a maga korában fontos kérdést tárgyalta az 1609-ben megjelent *Duellum Glöselianum*nak is nevezett két kiadvány, amely Apponyi Sándor Hungarica-gyűjteményével került a nemzeti könyvtárba (jelzetük: App. H. 702 és 707.).

A nyelvi mutató tanulsága, hogy az állomány túlnyomó többsége latin nyelvű könyv. Ehhez képest elenyésző a 32 német, 12 görög, illetve olasz, 11 francia, illetve egyházi szláv nyelvű kiadvány. Angol, flamand, héber, holland, lengyel, portugál, spanyol és szír-kald mű viszont csak 1-3 szerepel az együttesben.

A legtöbb nyomtatvány a könyvkiadásban ekkor már vezető szerepet nyert német és németalföldi városokban (Frankfurt/a.M., Köln, Leiden, Amsterdam, Antwerpen, Genf) jelent meg. Jóval kevesebb kiadvány került e korszakból a Könyvtárba olyan fontos városokból, mint Bazel, Lyon, Nürnberg, Párizs, vagy Velence.

A possessorok mutatója ad feleletet arra, hogy miért tér el az állomány összetétele a debreceni Egyetemi Könyvtár esetében feltételezhető összképtől. Elsősorban azért, mert a könyvtár nem nagy múltú intézmény, csupán 1916-ban alapították. A 17. századi köteteknek együttese is az utóbbi évtizedekben gyarapodott lényegesen. A korábbi tulajdonosok alapján úgy tűnik, hogy nem kevés kötet az államosítás révén került a Könyvtárba, kisebb részben hitelesen az Országos Könyvtári Központtól (l. 295. tételt), jelentősebb mértékben pedig a közvetítő szerv feltüntetése nélkül a megszűnt katolikus szerzetesrendek egykori gyűjteményeiből. Különösen sok ferences, jezsuita és cisztercita könyvtár kötetei találhatók

a katalógusban, amiről a nagy gonddal összeállított possessor-jegyzék kétféle módon is tájékoztat. Egyrészt szerepelteti e köteteket a tételszámra hivatkozva az egykori lelőhelyük szerint, másrészt a szerzetesrendek betűrendjében arról is áttekintést nyújt, hogy mely helységekben működött rendházakból kerültek nyomtatványok a debreceni könyvtárba.

Magától értetődő viszont, hogy sok könyv származik a Debrecenben működő, vagy onnan elszármazott híres személyiségek, tudósok, teológusok, egyházi szónokok egykori gyűjteményéből: így Ballagi Mór (1815–1891), Csobán Endre (1882–1959), Géresi Kálmán (1841–1921), Hatvani István (1718–1786) és a két neves református egyháztörténész Révész Imre (1826–1881) és Révész Kálmán (1860–1931) könyvtárából. A debreceni Református Kollégium egykori diákjai közül is többnek itt maradt fenn egy-egy kötete. Közülük csak néhányat említettünk, zárójelben azzal az évszámmal, amikor a nevezett kollégium diákjai voltak. Közéjük tartozott Györi Péter (1772), Munkátsi István (1783), Sáray H. Pál (1686), Unghvári János (1783) és Vecsey Gábor (1772).

Ugyancsak példákat említhetünk a külföldi possessorok közül. Közülük az egyik nem tudós, hanem hadvezér és államférfi: Franciscus Thomas II. (1596–1656), Savoya és Carignan hercege. Más társadalmi réteget képvisel a neves Herberstein család egyik késői tagja, Johann Seyfried (1706–1771), az udvari kamara elnöke Bécsben, továbbá Gottfried Bessel (1672–1749) a könyvtáralapító göttweigi apát, 1714–1726 között a bécsi egyetem rektora, vagy Leopold Pfaff (1837–1914) egyetemi tanár Ausztriában, a főrendi ház tagja.

Magyar művelődéstörténeti szempontból természetesen fontosabb számunkra, hogy Debrecenben maradt fenn a kiváló erdélyi kancellár és neves író Bethlen Miklós (1642–1716) egyik tankönyve, Petrus Ramus aritmetikai és geometriai ismereteket tárgyaló munkája. E kötetre egyébként Ojtozi Eszter már korábban külön cikkben felhívta a figyelmet. A magyar arisztokrácia olvasmányai közül itt található Andrássy István gróf (1731–1812), Eszterházy

József (1682–1748) országbíró, a Wesselényi-féle összeesküvés vezető tagja, Nádasdy Ferenc (1625–1671) országbíró, valamint a nemzeti könyvtárat alapító Ferenc apjának, Széchényi Zsigmondnak (1720–1769) egy-egy kötete. Jóval köztudottabb, hogy e könyvtár mondhatja magáénak Dessewffy Miklós (1771–1843) költő és politikus, valamint családja büdzentmihályi könyvtárának számos értékét.

Egy tudományos munkát, gyűjteményi katalógust a benne feltárt új megállapítások, adatok, továbbá a logikus szerkezete, áttekinthetősége alapján szokás értékelni. Ilyen szempontok szerint mérlegelve ez a kötet méltóképpen sorakozik Ojtozi Eszter korábbi katalógusaihoz. Érdemes utalni arra is, hogy a 17. századi külföldi könyvek két katalógusának anyagát régi nyilvántartások segítségével gyűjtötte ki a szerző a könyvtár raktáraiból. Ez a szakismereket és szorgalmat igénylő feltárási módszer például és biztatásul szolgálhat sok hasonló feladatra vállalkozó könyvtáros számára. Maga a kötet pedig olyan elismerésre méltó, szakszerű munka, amelyet egyaránt haszonnal fognak forgatni a magyar könyv-, könyvtár- és művelődéstörténet kutatói.

SOLTÉSZ ZOLTÁNNÉ

Füzesné Hudák Julianna: Élő örökség. A Kner Nyomdaipari Múzeum negyedszázados története. Gyoma, 1995. 48 l. (A Kner Nyomdaipari Múzeum 27. füzeté.)

A Kner-nyomda alapításának 75. évfordulójára emlékeztek 1957-ben. Ebből az alkalomból – Malatinszky Lajos, a nyomda egykori mester-szedőjének, Kner Imre bizalmasának vezetésével – alkalmi kiállítást rendeztek, majd ennek sikerét és az érdeklődést látva alakult ki a „házi múzeum”, mely azonban nem volt nyilvános, csak a nyomda vendégei és egy-egy neves közéleti személy láthatta. Csak a Békés megyei nyomdák kényszerű egyesülése után merült fel a múzeumalapítás gondolata. Létrehozását Botyánszky Pál, Malatinszky Lajos és Haiman György (a

nyomda hajdani betűszedője, de ekkor már a Nyomdaipari Tröszt vezérigazgatója) kezdeményezte, szorgalmazta, és járta végig a múzeum-má nyilvánítás rögzös útját. A Művelődési Minisztérium 1967. december 21-én engedélyezte a volt Kner Imre-házban nyomdaipari muzeális közgyűjtemény létesítését és működését. Az alapítók szerencsés időszakban álltak elő elképzeléseikkel, hiszen a nyomda törekvései egybeestek a Múzeumi Főosztály elhatározásával, hogy valamennyi iparág területén alakuljanak ki olyan muzeális gyűjtemények, melyek képesek bemutatni az adott iparág fejlődését oly módon, hogy összegyűjtik a vele kapcsolatos tárgyi, és archív emlékeket. Az egész országban ekkor keletkeztek a szakmúzeumok, s ennek legfőbb szorgalmazója a minisztériumban dolgozó Kiss László volt.

A Kner Nyomdaipari Múzeum első kiállítása 1970 nyarán nyílt meg, s máig az egyetlen ilyen jellegű múzeumunk. Helyének – remek ötlettel – a Kozma Lajos tervezte, népies barokk stílusú Kner-villát szemelték ki, s ezt az elképzelést a gyomai tanács is támogatta. A jelenlegi kiállítás a felajánlott épületben 1982-ben nyílt meg. A nyomda történetét végigkövető kiállítás kalauzát Füzesné Hudák Julianna adja most az olvasók és múzeumlátogatók kezébe, aki 1985-től tevékenyen vett részt a kalódó tárgyi anyag összegyűjtésében.

A múzeum látnivalóinak jelentős részét az 1882–1944 között működött Kner-nyomda felszerelése, betű- és díszítőanyaga, az elkészült nyomtatványok, könyvek képezik. Knerék kezdetről fogva nagy gondot fordítottak kiadványaik, nyomtatványaik megőrzésére. A gépeket sajnos az államosítás és az 1950-es évek ún. „vasgyűjtő napok” teljesen megsemmisítették. Levelezésük a két világháború közötti magyar szellemi – főleg irodalmi – életre vonatkozó adatok kiaknázhatatlan tárháza. Ennek a hatalmas kultúr-kincsnek a sorsa is eléggé hányatott volt, egyik helyről a másikra szállították, míg azután a Gyulai Levéltárba került, ahol ma is kutatható. Számos nyomdatörténeti és irodalomtörténeti mű merített gazdag anyagából.

KÖHEGYI MIHÁLY